

Bibliography:

1. Chmaj L: *Directions and trends in the pedagogy of the 20th century*, Warsaw 1962
2. Gajda J. *Value in the life of man*, Lublin 1997
3. Hessen S.: *Studies from the philosophy of culture*, Warsaw 1968
4. Hessen S.: *Philosophy, culture and upbringing*, Warsaw 1, 973
5. Hessen H.: *Bases of pedagogy*, Warsaw 1997
6. Hessen H.: *The School and the democracy on the turning point*, Warsaw 1997
7. Hessen H.: *About contradictions and the unity of the upbringing*, Warsaw 1997
8. Hessen H.: *The structure and substance of the contemporary school*, Warsaw 1997
9. Hessen H.: *Minor papers*, Warsaw 1997
10. Horbowski A. : *The cultural education*, Rzeszyw 2000
11. FrNeczek Z: *Axiological education in the face of contemporary needs*, ed. Z. FrNeczek, University of Rzeszyw, Rzeszyw 2002
12. FrNeczek Z. : *The objectives of pedagogics- with regard to post-modernistic simplifications* (in:) *In search of a new quality of the future education*, ed. A. Stachura, T. Zimny, Szczecin 2005
13. Jankowski D.: *Pedagogy of culture. Studies and the conception*, Cracow 2006
14. Kubinowski D (of Roadsteads): " *Pedagogy of the Culture*", r. 2006, 2007, 2008
15. Jukasiewicz K.: *The concept of culture in the humanistics orientation of the Polish Inter-war educational thought*, Wroclaw 1999
16. Nawroczyński B.: *Teaching and education*, "Muzeum" 1928
17. Nawroczyński B.: *The principles of teaching*, Warszawa 1930
18. Nawroczyński B.: *The world of facts and the world of values, as educational factors* (in): *Moral strengths, common to all mankind, their sources and development through upnningq*, Krakow 1934
19. Okoń W: *The image of famous Polish educators*. Warszawa 1993
20. Paiubicka M.: *Pre-theoretical forms of historicism*, Warszawa - Poznań 1984
21. Popper K.: *The refuse of historicism, 1944-1945*
22. Suchodolski B.: *About upbringing, "Culture and Upbringing"* 1933
23. Suchodolski B.: *The ideals of culture vs. social currents*, Warszawa 1935
24. Suchodolski B.: *Moral and social upbringing*, Warszawa 1936
25. Suchodolski B.: *Socialisation of culture*, Warszawa 1937
26. fbliewski B.: *Contemporary currents and theories of education*, Krakow 1998
27. Szacki J : *Znaniecki*, Warszawa 1986
28. Szmyd J.: *Contemporary Philosophers. Lexicon*, Bydgoszcz-Krakow 2003
29. Szmyd K.: *Zygmunt Karol Mysiowski (1890- 1971). The artistic work and the contribution to theories about the upbringing*, Rzeszyw 1997
30. Truchlicska B: *The philosophy of culture of Bogdan Suchodolski*, Lublin 2006

УДК 378.14.044 : 78

Л.В. АРТЕМОВА

завідувач кафедри педагогічної майстерності
та відділу аспірантури Київського міжнародного
університету, д.пед.н., проф.

ІСТОРІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ-РУСИ У ВИКЛАДАННІ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ

Анотація. Вищу освіту в часи України-Руси першого періоду державності України забезпечували «школи книжного вчення», «підвищеного і вищого типу» Рівень освіченості України-Руси був відомий за її межами та приваблював здобувати освіту іноземних претендентів.

Ключові слова: вища освіта, Україна-Русь, «школи книжного вчення», школи «підвищеного і вищого типу»

Аннотация. Высшее образование во времена Украины-Руси первого периода государственности Украины обеспечивали «школы книжного учения», «по-

вышенного и высшего типа». Уровень образованности Украины-Руси был известен за ее пределами и привлекал иностранных претендентов.

Ключевые слова: высшее образование, Украина-Русь, «школы книжного учения», «повышенного и высшего типа»

Annotation. "Schools of book learning", "schools of higher and the highest types" supplied higher education in Ukraine-Rus of the first period of Ukrainian nationality. Educational level of Ukraine-Rus was well-known in other countries. Foreigners wanted to get it.

Key words: higher education, Ukraine-Rus, "Schools of book learning", "schools of higher and the highest types".

У викладанні навчальних дисциплін з напрямку Педагогіка вищої школи важливо розкрити витоки і становлення вищої освіти в Україні.

Враховуючи те, що дані предметні курси готують студентів магістратури до викладацької діяльності, з питаннями історії вищої освіти доцільно й необхідно познайомити майбутніх викладачів.

Як показує досвід, студенти магістратури, які здобувають вищу освіту, з інтересом вивчають це питання.

Проте лише в окремих підручниках можна знайти розділ з історії вищої школи (А.М.Алексюк [1], Г. Ващенко [3], С.С. Вітвицька [4], А.І. Кузьмиський [5])

Та навіть у таких підручниках історичні відомості про вищу школу неповні. Зокрема, недостатньо матеріалу про зародження вищої освіти в часи України-Руси.

Виходячи з вище викладеного, ми поставили мету: відібрати зміст, який характеризує вищу освіту в перший період державності - часи України-Руси, обґрунтувати аналітичні методи вивчення цього змісту.

Завдання:

1. Сформувати змістовні інформаційно-аналітичні блоки цікаві і повчальні для студентів магістратури.

2. Розробити методичне оснащення співпраці викладача зі студентами в процесі опанування ними основним змістом блоків.

Для відбору змісту використано підручник автора [2] «Історія педагогіки України». У формуванні змістовно-інформаційного блоку дотримувались наступних вимог:

- зміст кожного блоку важливо сконцентрувати на розкритті певного окремого питання;

- основні поняття та положення змісту блоку доцільно чітко виділити;

- обсяг змісту блоку має бути невеликим, щоб його було зручно подавати наочно з допомогою технічних засобів.

Досить обмежені відомості стосовно вищої освіти в часи України-Руси розміщено у 4-х інформаційно-аналітичних блоках. Вони підготовлені для почергової подачі у великому форматі за допомогою технічних засобів навчання. На лекції демонструю студентам:

Інформаційно-аналітичний блок 1

Освіта вищого рівня в часи України-Руси — 1-ї державності (IX-XII ст.)

Для зміцнення християнства і поширення греко-візантійської культури Володимир I Великий (князував 980-1015 рр.) заснував київську двірцеву «школу книжного вчення» У ній навчалося 300 учнів з вищих верств українського суспільства. Цей державний навчальний заклад утримувався за рахунок казни.

«Книжне вчення» означало ґрунтовну на той час освіту: опанування граматики богослов'я, філософії, риторики, математики, співів, іноземних мов - знань з основ вищої

освіти у Візантії та на Заході. У «школі книжного вчення» готували освічених людей, здатних до державного управління, внутрішньої і зовнішньої політики, високих богословських посад.

За Володимира при храмах почали виникати школи, в яких готували священників та майстрів високого фаху для спорудження та оздоблення церков.

На пропозицію викладача студенти ставлять і обговорюють питання, які виникли за змістом блоку.

Далі коментарі викладача щодо основного поняття **«КНИЖНЕ ВЧЕННЯ»**. На той час цей найвищий рівень освіти здійснювався за тогочасними рукописними книгами в основному богословського спрямування. Книги поширювались в Русі у зв'язку з офіційним введенням Володимиром Великим християнства. Ця релігія на відміну від язичницької послугувалась книгами, за текстами яких, проповідували священники у церквах. Саме завдяки введенню християнства, істини якого були в книгах, шириться освіта в Русі.

Далі звертаємося до:

Інформаційно-аналітичний блок 2

Князь Ярослав Мудрий (князював 1019-1054) високоосвічений, книголюб, знавець кількох іноземних мов, поширював освіту в Україні та за її межами.

Розмістив школу вищого типу в приміщенні Софійського собору, відкрив майстерню-скрипторій, у якій високоосвічені викладачі та здібні учні перекладали і переписували книги з грецького на слов'янське письмо та вели київське літописання. Викладачів мови називали граматиками. Тут здобували освіту майбутні посадники, перекладачі книг, упорядники збірників. При соборі була створена перша в Україні книгозбірня (1034). Підготовлені в Софії книги стали основою для створення бібліотек, зокрема, великої книгозбірні Києво-Печерського монастиря, який з кінця XI ст. став найбільшим осередком культурного життя України-Русі.

За Ярослава укладено перший літописний звід, упорядковані закони - в зібранні «Руська правда», розвивалися писемність та оригінальна література, сформувалися цілі роди, династії інтелектуальної еліти. За освітянську наукову працю софійського осередка Михайло Грушевський назвав його першою академією наук Ярослава Мудрого.

За прикладом Софії Київської, у великих містах та при монастирях виникали школи, майстерні-скрипторії, книгозбірні, що сприяло розвитку давньоруської освіти.

З літописів, латинських хронік, скандинавських саг дізнаємося, що коронні принци Англії, Угорщини, Польщі, Швеції, скандинавських країн виховувалися і здобували освіту при дворі Ярослава. Київська двірцева школа вищого типу набула міжнародного значення. Київ здобув славу відомого європейського центру.

Студенти ознайомлюються зі змістом блоку 2. Акцентуємо їх увагу на зростанні освітніх та просвітницьких закладів, книг, задоволення зростаючих власних освітніх потреб та потреб представників інших держав в Україні-Русі.

Завдання 1. (письмове або усне).

1. Порівняйте інформаційно-аналітичні блоки 1 і 2. Відзначте прогрес освіти в Україні за Ярослава Мудрого, який продовжив і поглибив розпочату Володимиром освітню діяльність.

Викладач спонукає до міні-дискусії запитаннями:

Визначте роль освітянських заходів Володимира в подальшому розвитку й поширенню освіти за часів Ярослава Мудрого?

Що спільного й відмінного у «школах книжного вчення» за Володимира і «школах підвищеного» й «вищого типу» за часів Ярослава?

Яку роль відіграло прийняття християнства у розвитку вищої освіти в Україні-Русі?

Можливі запитання студентів викладач задовольняє своїми відповідями.

Розглянемо далі наслідки державної освітньої діяльності очільників Русі:

Інформаційно-аналітичний блок 3

Богословська освіта в Україні-Русі сягала рівня візантійської духовно-патріаршої академії. Інтелектуальне життя в Києво-Печерському монастирі було невід'ємною складовою релігійно-культурного процесу Русі з кінця XI до середини XII ст. у ньому підготовлено чимало видатних діячів давньоруської культури, богословсько-філософської думки.

Князі, бояри усієї України, як правило, були добре освічені люди свого часу. Глибокі знання світським людям в «школах підвищеного типу» за змістом були переважно з християнської релігії, а також з предметів, які готували до державно-адміністративного управління та інших галузей.

У школах підвищеного типу вивчалися грецька, латинська, польська, церковнослов'янська мови, математика, діалектика, риторика, космографія, природознавство. У школах вищого типу, до того ж вивчалися теологія й філософія. Уся робота шкіл була спрямована на виховання молоді в дусі протестантського віровчення.

В училищах Галича і Смоленська вчили ще й латинську мову. Вона була необхідна, зокрема, для листування канцелярії Данила Галицького з Ватиканом і королями країн Західної Європи.

Освіченість та ґрунтовні знання здобували у вищих за програмами та рівнем навчальних закладах вітчизняні письменники, риторичари, знавці права, історії, числолюбці, дипломати, лікарі, педагоги, художники, фортифікатори, архітектори.

В середині XII ст. в Україні-Русі було 300-400 осіб, які ґрунтовно знали грецьку мову, якою навчалися грецької риторичари й стилю. Це вважалося вершиною освіти. Своїм фахом підвищували з допомогою лектури або самостійно, читаючи в оригіналі твори грецьких авторів.

У школах підвищеного й вищого типу підручниками і посібниками були рукописні книги, як перекладні так і оригінальні.

Школи підвищеного типу в Русі фінансували князі, казна, міська влада, бояри, які дбали про освіту в державі.

Отже, за княжої доби освіта України-Русі розвивалася в загальноєвропейському руслі. Першим ступенем навчання було читання, другим - опанування письма й арифметики, третім - вивчення іноземних мов, які відкривали доступ до самоосвіти шляхом читання творів світової літератури.

Студенти вивчають інформаційно-аналітичний блок 3, задають запитання.

Щоб систематизувати їх сприйняття матеріалу та спонукати до аналітичної діяльності, залучаємо до виконання:

Завдання 2. (усно або письмово).

Виділіть основні змістові напрямки вищої освіти з кінця XI ст. до середини XII ст. в Україні-Русі.

Цілібно використати бліц-опитування з записом відповідей на дошці. Ці короткі записи можна доповнювати, порівнювати, обговорювати. Врешті - на дошці стислий перелік напрямків змісту освіти, яка була в тогочасних вищих навчальних закладах України-Русі. Студенти його перечитують чи занотовують.

Далі вивчаємо наступний блок стосовно освіченості жінок княжого роду, про яких збереглися документальні свідчення:

Інформаційно-аналітичний блок 4

Освічені князівни України-Русі посідали гідне місце дружин в сім'ях західноєвропейських монархів, оскільки приносили високу християнську мораль та вищу, ніж на той час у Європі, освіту і культуру. Своім розумом, освітою, високою культурою, тактом здобули пошану й любов і в особистому житті, і в державних справах.

Високу на той час освіту здобула в Україні-Руси донька Ярослава Мудрого - дружина французького короля Генріха I Анна (бл. 1032 - після 1075).

Французький єпископ Готьє де Савейр, який приїздив до Києва просити руки доньки князя Ярослава Мудрого для французького короля Генріха I, писав, що «Україна більш об'єднана, слашівіша, могутніша, значніша і культурніша за Францію». Як бачимо, Анна виявилася гідною представницею своєї держави.

У деяких документах Генріх зазначає: «за згоди дружини моєї», або «в присутності королеви Анни». Римські папи писали до неї шанобливі листи, вихваляючи її чесноти, добрий вплив на Генріха I. Після смерті чоловіка Анна була регентшею, доки зростав її малолітній син - майбутній король Франції Філіпп I. На державних актах збереглися її підписи кирилицею та латиною серед «хрестиків» неписьменних феодалів - васалів королеви. Збереглися також документи, підписані Філіппом та Анною. Останній її підпис датований 1075 роком. На слов'янському Євангелії, яке привезла Анна, присягали всі наступні французькі правителі під час коронування.

Євпраксія Мстиславівна (Зоя після шлюбу) дочка князя Мстислава Володимировича була дружиною візантійського царевича. Вона зналася на народній медицині, лікувала хворих (звідси - Добродія). Написала перший медичний трактат «Алімма» (мазі). Книга зберігається в бібліотеці Медичі у Флоренції.

Єфросинія онука князя Володимира Мономаха була одружена з королем угорським Гейзою II. Вона мала значний вплив на політику і сприяла поширенню української культури в Угорщині.

Анна Всеволодівна, донька Всеволода і онука Ярослава Мудрого. 1086 року заснувала в Києві при Андріївському монастирі перше в Європі жіноче училище, де навчали грамоти, співу, шиття представниць вищої верстви суспільства. Вона організовувала громадську опіку над сиротами. Заснувала в Києві виховну установу для дітей сиріт (в тому числі калік). Сиріт утримували та навчали елементів грамоти й ремесла.

Студенти занотують окремі положення змістового блоку 4. Викладач коментує й доповнює інформацію.

Аналітична робота студентів в процесі виконання:

Завдання 3.

1. Виділіть напрямки діяльності жінок вищої верстви суспільства України-Руси, що характеризують їх освіченість і культуру.

2. Про що свідчить висока освіченість князівен в час середньовічної України-Руси?

Навідні питання (в разі потреби):

а) Про певне ставлення до жінок. Яке саме?

б) Про загальний рівень освіти і культури, в середовищі якої виховувались і чоловіки, і жінки.

в) Про тендерні взаємини, що реалізувались в освіті, в шлюбі, управлінні сімейними й державними справами.

Завершуємо виклад розглянутих інформаційно-аналітичних блоків:

Завдання 4. (міні-самостійна письмова робота на індивідуальних аркушах -10 хв.)

Сформулюйте висновки за змістом вивченого матеріалу.

По завершенні зачитуємо ідентичні та неординарні висновки. Кожен доповнює почутим власні висновки. Врешті доповнення і узагальнюючі висновки викладача.

Ще викладене щодо вирішення поставлених в статті завдань доцільно узагальнити у наступних висновках.

Формування змістовно-інформаційних блоків дозволяє визначити головне, що важливо вивчити студентам. Кожен блок має містити суттєву стислу інформацію, яку доцільно і посилимо засвоїти студентам.

Навчальний зміст блоку студенти опановують шляхом початкового ознайомлення з наступною активною аналітичною навчальною діяльністю з допомогою та за участю викладача.

Аналітична діяльність студентів організовується викладачем за допомогою низки завдань, які спонукають студентів: порівнювати зміст одного блоку зі змістом іншого та змістові компоненти всередині блоку, визначати суттєві відмінності та динаміку освітянських справ; виділяти суттєві напрямки в змісті блоку, доповнювати й обговорювати виділене як студентами так і викладачем; знайти витоки, причини й наслідки освіченості чоловіків та жінок в часи України-Руси; врешті - вчитись робити висновки з пройденого матеріалу.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. - К: Либідь, 1998. - 520 с.
2. Артемова Л.В. Історія педагогіки України Підручник. - К.: Либідь, 2006 - 424 с.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. К.: Українська видавнича спілка, 1997. -441 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. - Житомир: Житомир, пед. ун-т, 2003. - 232 с.
5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. - К.: Знання, 2005. - 486 с.

37.014.15

БЕНЕРА В.Є.

докторант Інституту вищої освіти
НАПН України, к.пед.н., доц.

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИТОКИ СТАНОВЛЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХСТ.)

Анотація. У статті розкрита проблема ґенези самостійної роботи студентів в історії педагогічної думки другої половини ХХ століття. Здійснено історико-педагогічний аналіз навчально-методичних видань з досліджуваної проблеми.

Ключові слова: самостійна робота, самостійне опрацювання наукової літератури, самостійна практична робота, самостійна наукова робота, самостійна робота з підручником, репродуктивна самостійна робота.

Аннотация. Рассмотрено научно-методическое обеспечение развития теории и практики самостоятельной работы студентов во второй половине XX века. Осуществлено историко-педагогический анализ научно-педагогических изданий исследуемой проблемы.

Annotation. The article reveals the general theoretical bases for students' self-work in the educational process in higher educational institutions of Ukraine (the 2nd half of XX cent.). The legislative providing of pedagogical formation of Ukraine is considered in the second half XX-tem.

Постановка проблеми. Проблема самостійної роботи студентів знаходиться постійно у сфері інтересів дослідників та практиків вищої школи. Процес реформування національної вищої освіти неможливий без вдумливого, критичного переосмислення і використання наукового доробку попередніх поколінь на підставі узагальнення результатів теоретичного аналізу, вивчення наукових, методичних джерел та архівних матеріалів. Потреби удосконалення гуманістичної системи вищої освіти та виховання у країні вимагають урахування прогресивних ідей світової і європейської думки, досягнень вітчизняної педагогічної теорії й